

HERMENEUTICA FOLCLORULUI ROMÂNESC ÎN METAFIZICA LUI CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

ISABELA VASILIU-SCRABA

Despre Constantin Amăriuței, filosof român născut în 1923 și stabilit în Franța, unde și-a luat doctoratul în filozofie, la Sorbona, cu o lucrare pe tema "Structurii gândirii speculative" având prilejul să mai vorbim în urmă cu un an, tot aici la Sighetul Marmăției. Atunci, din filozofia sa, ne-a reținut atenția hermeneutica stărilor de "dor" și de "urât" având ca bază de pornire creații poetice din folclorul românesc.

Acum ne vom axa pe coordonatele unui mit de facere a lumii pe care Constantin Amăriuței, citindu-l în culegerea lui T. Pamfile (Povestea lumii de demult) l-a dezvoltat într-o frumoasă și interesantă interpretare, continuându-și firul propriei sale gândiri speculative, prin care a prins contur o metafizică românească de cea mai aleasă sorginte.

Însăși povestea culeasă din Transilvania reflectă în limbajul ei o autentică gândire metafizică, vehiculând teme mitologice ca Dumnezeu, diavol, haos, interdicție, păcat, renumite într-un tablou ce ar reprezenta un adevărat "discurs" asupra creației metafizice a lumii. Țăranul român, anonimul autor al atâtor nestemate de gândire risipite generos în povești sau în balade, în doine sau în colinde, ar fi intuit prin acest mit de facere a lumii ethosul tuturor stărilor de existență din lume și în special ethosul "stării dintâi", ca "loc" specific fiecărui lucru (sau ființă) din lume, susține Constantin Amăriuței.

De la bun început, interesant de semnalat ne pare faptul că însuși limbajul filozofic la care recurge Constantin Amăriuței se constituie ca o dezvoltare proprie a unor intuiții de mare profunzime din filozofia lui Lucian Blaga. Constantin Amăriuței va vorbi de "păcatul" împotriva stării paradisiace a lucrurilor pe care l-ar constitui cunoașterea care "despică" printr-un act "luciferic" lucrurile de "starea lor dintâi".

Întâlnim în metafizica lui Amăriuței bazată pe hermeneutica folclorului românesc și nuanțe de tentă origenistă. Influența lui Origen o constată Mircea Vulcănescu și la profesorul său, Nae Ionescu, în atitudinea pe care aceasta o avea față de cunoaștere - ca luare în stăpânire a obiectului de cunoscut.

Dar, așa cum Nae Ionescu propunea în filozofia sa o soluție de împăcare a omului cu lumea, o "comuniune de iubire" cu lumea de care omul se departe prin cunoaștere, nici Amăriuței nu se va opri la valorizarea negativă a cunoașterii.

La rândul său, el va opta, ca și Nae Ionescu, pentru un alt fel de cunoaștere decât cunoașterea metafizică, care, pentru Constantin Amăriuței nu este alta decât "cunoașterea stării absolute în care stăruie Lumea de la originea ei". (v. C. Amăriuței, "Metafizica Creației Lumii", în Revista Scriitorilor Români, nr. 12, München, 1973, p.132).

Dar să vedem de la ce poveste românească porcede Constantin Amărieuței în hermeneutica sa.

"Se zice că de când cu hăul, când lumea nu era plăsmuită, trăia și Dracul în cer. Aici el sluja pe Dumnezeu, făcându-i cele de lipsă. Când l-a băgat Dumnezeu ca slujitor, i-a spus lui că până atunci îl va ținea în împărăția Sa cerească, până când va asculta de El și nu va călca în odaia a douăsprezecea din fundul cerului.

Dracul nu i-a călcat de loc porunca și nu ar fi intrat, Doamne ferește. În chilia oprită. De aceea Dumnezeu îl iubea mult, căci pe lângă că era slugă credincioasă, mai era și isteț, lucru mare.

Dară de la o vreme, i se urî și Autoputernicului de hău și hotărî să plăsmuiască o lume mai frumoasă. În cele șapte zile cât a fost El pogorât din ceruri, căci într-o săptămână a făcut El lumea, nu doară că n-ar fi putut-o găta mai iute, dar bagseama așa a crezut Înțelepciunea Sa potriveala mai bună - dracul se furișă în odaia din fund a palatului dumnezeiesc să vadă ce scumpătate va fi acolo, de l-a oprit Dumnezeu să calce în ea.

Pe o masă găsi el o carte în care era scrisă înțelepciunea lui Dumnezeu. Văzând aceasta, dracul se puse să cetească și ceti, curios cum era, șapte zile și șapte nopți într-una, pe nemâncate și nebăute. În lăcomia sa, ca să se facă a toate știutor, uită că se apropie timpul când Atotputernicul se va sui din nou la cer, și Dumnezeu îl află cetind.

Atunci el alungă pe dracul din cer, blestemându-l în chipul următor:

- Nichipercea să te cheme, satană și diavol ce ești, necurat să fii, vicleanule, coarne să-ți crească, Scaraonț, duce-te-ai în pustii, spaima lumi să fii, ucigă-te crucea, ucigă-te toaca!

Și grăind astfel, Dumnezeu îl izgoni pe dracul din cer."

Întâi și-ntâi Constantin Amărieuței observă că în povestea românească "haosul" este prezentat ca o "gospodărie cerească" unde locuia Dumnezeu împreună cu credinciosul său slujitor. Faptul că povestea îl arată pe Dumnezeu trăind în "haosul primordial" indică starea lui de lume "gospodărită". Pentru Român, consemnează Constantin Amărieuței, nimeni nu poate trăi undeva, "fie chiar în pustiu, în cer sau în iad fără ca locul să nu fie sfințit ca gospodărie". Îndată ce este locuit, haosul primordial se transformă într-o gospodărie în care fiecare își are rânduiala sa.

Despre haosul primordial, filosoful mai scrie că "este un fel de lume imposibil de cunoscut deoarece nimeni și nimic n-au fost aduse la lumina...lunii". Este o "totalitate a lucrurilor fără lume", desemnând privativ starea lumii în anterioritatea ei pre-ontologică. Faptul că Lumea există dovedi tocmai cum (starea dintâi) nu poate (locui) decât în lume, notează Amărieuței într-un limbaj de rezonanțe heideggeriene.

Apoi Constantin Amărieuței remarcă cum Dracul nu calcă porunca Stăpânului său pentru că ar fi avut un suflet rău, ci pentru că l-a lipsit ajutorul divin. Cât au fost împreună în ceruri, Dumnezeu l-a ferit. Dar când Dumnezeu pleacă să facă lumea, "haosul" încetează să mai fie o

“gospodărie cerească”. Când Dumnezeu este prezent în lume și absent în primordiala gospodărie cerească, haosul devine un “gol ontologic”, definit ca un “nimeni Dumnezeu”. Pe de altă parte, “nimeni de Dumnezeu” va deveni și Diavolul rămas singur, doar așa putând el cunoaște misterul din Cartea ascunsă în chilia a douăsprezecea.

Vorbind într-una din prelegerile ultimului său curs de metafizică (1936-1937) despre cunoaștere, pornit fiind pe calea interpretării mitului biblic al păcatului originar, Nae Ionescu spunea studenților săi că prin cunoaștere omul își creează pentru sine o situație cu totul specială, surpând originea naturală, împotrivindu-se față de Dumnezeu, smulgându-se din ordinea firească. Prin această rupere, “care se întâmplă prin om și pentru om în momentul în care intervine procesul de cunoaștere”, s-ar declanșa tragedia omului care resimte un sentiment de înstrăinare, de rupere a legăturilor sale organice cu Creatorul său. (v. Nae Ionescu, “Tratat de Metafizică”, Editura Roza Vânturilor, 1999, p.161-166).

În hermeneutica pe care Constantin Amărieuți o propune acestui mit, care nu este decât unul dintr-o serie întreagă de mituri românești despre facerea lumii, cunoașterea este și ea un păcat ce atrage grave consecințe pentru cel care la început a fost prezentat ca un supus credincios Domnului. Acela care, călcând porunca lui Dumnezeu, citește Cartea Facerii își pierde statutul ontologic inițial, dispare pur și simplu din ordinea firii nenăscute încă, din acel “haos” de dincolo de Ființă și Neființă, devine “un nimeni”, “un ducă-se în pustii”, un părăsit de Dumnezeu, chiar înainte de a fi izgonit și blestemat de către Stăpânul său.

În povestea românească creația lumii, ca act virtual al Atotputernicului, se află scrisă în Cartea Facerii și nimeni în afară de Dumnezeu nu trebuie să-i cunoască misterul. Drama metafizică în care se află Lumea de la originea ei ar decurge din păcat, căci observă Constantin Amărieuți, la mijloc este un păcat, constând în dublarea actului de creație printr-un act epistemologic. Definirea cunoașterii ca păcat este reluată de mitul biblic al “pomului cunoașterii”, în care iarăși Diavolul se va afla la originea actului “luciferic” săvârșit de omul ce calcă porunca lui Dumnezeu.

Diavolul, primul martor al creației din povestea românească, ar fi singurul care a vrut să cunoască misterul lumii “din afara ei”. Dumnezeu, consemnează Amărieuți, odată cu creația lumii a dăruit o cunoaștere nedespicăată de existență, “o cunoaștere prin relevanța de sine a Stării dintâi în care stăruie fiecare lucru”.

Să vedem însă cum intervin în hermeneutica acestui mit categoriile ce desemnează în metafizica lui Constantin Amărieuți stările de “dor” și de “urât”. Starea de “urât” ar fi prima care apare, provocată de lipsa de noimă a haosului, îndată ce haosul, ne-lume prin excelență, este confruntat cu “rostul” lumii.

Povestea spune că “de la o vreme i se urî și Atotputernicului de hău”. Dar acest “urât” ar avea și o față pozitivă, fiind în același timp, “dor

de lume". Conform hermeneuticii propuse de Constantin Amărieuței, prin conștiința lumii absente, Dumnezeu este cuprins de dorul unei lumi frumoase. Și întrucât la Dumnezeu dorul unei lumi frumoase. Și întrucât la Dumnezeu dorul și urâtul, în forma lor absolută, apar ca identice, la originea lumii ar fi o stare estetică de "urât-dor" de lume.

Dată fiind conotația specială pe care "starea dintâi" o are în metafizica sa, vom mai zăbovi puțin și asupra hermeneuticii actului creației. După Constantin Amărieuței, prin actul creației Dumnezeu luminează lucrurile, oferindu-le posibilitatea de a "exista", relevând lucrurilor "ce stăruiau în haos" starea lor de a fi în Lume, "rostul" lor. Pentru aceasta Dumnezeu "coboară" în lume, "coboară pe lângă fiecare lucru" pentru ca să reveleze, prin cuvânt, rostul fiecărui lucru în lume.

"Starea dintâi" ar reprezenta, în metafizica lui Constantin Amărieuței, justificarea ontologică, justificarea ontologică a lumii ca act de creație unică a lui Dumnezeu. Fiind primul Existent, Dumnezeu va fi Creatorul revelator și rostitor de Lume, Logosul din Evanghelia Sfântului Ioan, căci însăși actul creației este "poveste", este discurs de revelare a lumii ca stare cu noimă.

Dar în opinia lui Constantin Amărieuței, noima lumii rezultate dintr-un act divin, pentru cei ce au capacitatea de a sesiza astfel de lucruri, apare în toate creațiile de mare frumusețe și limpezime de gând ale culturii populare românești, nu numai în modul în care este închipuită povestea despre geneza metafizică a Lumii.